

Michel Foucault: *Felügyelet és büntetés. A börtön története, Gondolat, Bp., 1990, 9-12.* Fázsy Anikó ford. A jegyzeteket elhagytam.

1757. március 2-án arra ítélték Damiens-t, hogy „az Église de Paris főkapuja előtt nyilvános megkövetést végezzen”, e helyre „kétkerekű kordén szállították, ing fedte meztelen testét, két font súlyú égő viaszfáklyát tartott a kezében”, majd „a fenti kordén, a Grève téren és az ott felállított vérpadon, mellbimbóit, karját, combját és lábai húsát harapófogóval tépkedték, miközben azt a kést tartotta jobb kezében, amellyel az apagyilkosságot elkövette, kezét s azokat a testtájakat, hol a tüzes harapófogó éri majd, kéntúzzal égették, olvasztott ólomba, forró olajba, égő gyanta, viasz és kén közé vetették, majd testét négy ló felnégyelte, végtagjait és testét tűzzel elemésztették, hamuját szétszórták a szélben”.

„Végül felnégyelték”, írja a *Gazette d'Amsterdam*. „Ez az utolsó művelet igen sokáig tartott, mert az e célra igénybevett négy ló nem szokott a húzáshoz; négy helyett hatot-hatot kellett befogni, s mivel ez sem bizonyult elegendőnek, kénytelenek voltak feldarabolni a szerencsétlen combjait, elvágni idegeit, fejszével széthasítani az ízületeket...”

Nagy káromkodó volt világéletében, de a nézők tanúsága szerint egyetlen istenkáromló szó nem hagyta el az ajkát; szörnyen kiáltozott mértéktelen fájdalomában, és azt hajtogatta: Istenem, szánj meg engem; segíts meg, Jézus. A nézők valamennyien épültek a saint-pauli plébános viselkedésén, aki élemedett kora ellenére egyetlen pillanatot sem vesztegetve, vigasztalta a haldoklót.”

Következzék Bouton rendőrtiszt beszámolója: „Meggyújtották a ként, de olygyatra volt a lángja, hogy csak a kézfej bőrét égette meg úgy-ahogy. Ezután egy hóhér a könyökéig felgyúrt ingujjban megragadta az e célra készített, mintegy másfél láb hosszú acélfogót, s előbb a jobb láb húsát, majd a combot, ezután meg a jobb kar két húsos részét tépte ki; végül a mellbimbókat. A hóhérnak, jóllehet erős volt és tagbaszakadt, nagy fáradságba került kitépnie a húsdarabokat, ugyanazon a helyen kétszer-háromszor is próbálkozott, megcsavarva a fogót, s a hús kiszakítása után hatfontos tallér nagyságú seb maradt mindenütt.

Miután az izzó harapófogóval megcsípdesték, Damiens, aki hangosan kiabált, de nem káromkodott, felemelte a fejét és körülnézett; az előbbi hóhér vaskanalat merített a fazékba, s izzó folyadékot öntött bőségesen valamennyi sebre. Majd kisebb kötélrészecskékkel a lóhámokhoz kötözték, s valamennyi végtagjához, a combokhoz, a lábszárakhoz [sic!] és a karokhoz befogták a lovakat.

Le Breton úr törvényszéki írnok többször az elítélthez lépett, hogy megkérdezze tőle, kíván-e mondani valamit. Ez nemet mondott; úgy kiabált, elmondhatatlanul, valamennyi gyötrelmenél, ahogy az elkárhozottakat festik le: »Bocsáss meg[,] Istenem! Bocsáss meg, Uram!« Szenvedései dacára időnként fölemelte a fejét, és bátran végignézett a testén. A kötelet húzó emberek erősen megszorították a kötelek végét, s ez kimondhatatlan fájdalmat okozott neki. Le Breton úr megint hozzálépett s megkérdezte, akar-e mondani valamit; nemmel válaszolt. A gyóntatóatyák többször odamentek és sokáig beszéltek hozzá, az elítélt szíves-örömet csókolgatta a feléje nyújtott keresztet; szóra nyitotta ajkát és azt mondogatta: »Bocsáss meg, Uram!«

A lovak nekifeszültek, mindegyikük egy-egy végtagot húzott, a hóhér tartotta a lovakat. Negyedóra múlva megismétlődött ugyanaz a szertartás, végül többszöri próbálkozás után kénytelenek voltak meghúzatni a lovakat, tudniillik: a jobb kézhez befogott lovakat a fejnél levőkhöz fogták, a combhoz befogottakat visszafordították a karnál lévőkhöz, miáltal karjai az ízületeknél kiszakadtak. A húzást többször megismételték, sikertelenül. Az elítélt fölemelte a fejét, és végignézett a testén. Két lovat kénytelenek voltak visszafogni a combhoz befogottak elé, ez hat lovat jelentett. Most sem jártak sikerrel.

Végül Samson hóhér odament Le Breton úrhoz és azt mondta, nincs mód, sem remény a dolgok véghezvitelére, s ezért kérdezze meg a püspök urakat, kívánják-e, hogy ő feldarabolja az elítéltet. Le Breton úr parancsot adott, hogy újból próbálkozzanak, s ezt meg is tették; ám a lovak megmakacsolták magukat, s egyikük a combhoz befogottak közül a kőre rogyott. A gyóntatók odamentek az áldozathoz, s beszéltek hozzá. Azt mondta nekik (a saját fülemmel hallottam): »Csókoljanak meg, uraim!«

A saint-pauli plébános nem merte megtenni, de a marsilly-i plébános a bal karhoz fogott kötél alatt közelebb ment hozzá és homlokon csókolta. A hóhérok

egyesítették az erejüket, s Damiens intette őket, hogy ne káromkodjanak, végezzék a dolgukat, s azt is mondta, hogy nem haragszik rájuk; arra kérte őket, imádkozzanak érte Istenhez és a saint-pauli plébánosnak is meghagyta, hogy imádkozzon érte az első misén.

Két-három próbálkozás után Sámson hóhér s az, amelyik fogóval kínozza, kést húztak elő a zsebükből, s a combokat leválasztották a törzsről; a négy ló, nekifeszülve, magával ragadta a két combot, még hozzá először a jobb oldalit, utána a másikat; majd a hóhérok ugyanígy jártak el a két karnál, a vádagnál, a hónaljnál, a négy végtagnál; egészen a csontik [sic!] kellett vágni a húst, s a lovak, erejüket megfeszítve, kiszakították először a jobb karját, aztán a másikat.

A négy végtagot összeszedvén, a gyóntatók odamentek, hogy beszéljenek vele, de hóhéra azt mondta, meghalt, habár az az igazság, hogy a két szememmel láttam, amint mozog, fel-le járt az állkapcsa, mintha beszélne. Az egyik hóhér elbeszélte, hogy nem sokkal utána, amikor a test törzsét fölemelte, hogy a máglyára hajtsa, még életben volt. A lovakkal leszakított négy végtagot a máglyára dobták, amelyet a vérpad közvetlen közelében állítottak fel, majd a törzset s az egészet fahasábokkal és gallyakkal borították be, s meggyújtották a fa között a szalmát...

Az ítéletnek megfelelően hamuvá égett minden. A parázs között talált utolsó darabot csak este fél tizenegy után emésztette el a tűz. A hús és a törzs mintegy négy óra hosszat égett. A tisztviselők, akik között ott voltam jómagam is a fiammal, valamint az íjászok különítménye körülbelül tizenegy óráig maradt a helyszínen.

Mindenféle következtetést akarnak levonni abból, hogy egy kutya heveredett le a mezőn, ott, ahol a tűz elhamvadt; elkergették, de mindig visszatért. De könnyű megérteni, hogy az állat melegebbnek találta ezt a helyet, mint a mező többi részét."

[Giacomo Casanova:] *Giacomo Casanova emlékiratai II., Atlantisz, Bp., 2000, 211–224. Ádám Péter ford.*

XXX-NÉ¹

Néhány napra rá, március huszonnyolcadikán már kora reggel elmentem a hölgyekért, akik épp Lambertininél reggeliztek Tireta társaságában, majd, M-re kisasszonyt a kocsiban térdemre ültetve, elvittem őket a Grève térre. Odafent mindhárom hölgy szorosán az ablak elé állt, egy kicsit előre könyökölve, hogy el ne takarják előlünk a kilátást. Két lépcsőfok vezetett fel az ablakhoz, ők a másodikon álltak, és mi is kénytelenek voltunk feljebb lépni, máskülönben semmit sem láttunk volna. Alapos okom van rá, hogy ezt az apróságot is tudassam az olvasóval.

Jó négy órán át kitartottunk a helyünkön, pedig rettenetes volt a látvány. Erről itt nem kívánok beszámolni; nem szeretném elnyújtani a dolgot, és egyébként is közismert az esemény. Damiens afféle rajongó volt, fejébe vette, hogy megöli XV. Lajost, és hogy ez a gyilkosság legszentebb kötelessége. A királyt éppen csak megkarcolta, *ez azonban nem hatotta meg a bírakat*. A kivégzésre összecsdült tömeg pokolra való szörnyetegnek nevezte, amiért tört emelt a királyok *legjobbikára*, akit a nép – abban a hitben, hogy imádja – *Hónszeretett* Lajosnak nevezett. Pedig ugyanez a nép nyakazta le az egész királyi családot, a nemesség színe-javát és mindazokat, akiknek köszönhetően a külföld nemcsak becsülte, szerette, hanem sok mindenben példaképének tartotta Franciaországot. De hát a francia nép, ezt már Voltaire is megmondta, a legszörnyűsegebb minden nép közül. Olyan színét váltó kaméleon, amellyel sok jót véghezvihet egy uralkodó, de sok rosszat is.

A kivégzés alatt, amikor már csak fele volt meg a testének, olyan irtózatosan üvöltött Damiens, hogy el kellett fordítanom a fejemet; Lambertini és XXX-né viszont nagy szemeket meresztve nézte a látványt; nem mintha örömeiket lelték volna a kínszenvedésben. Ahogyan később elmondták, és én olyan képet vágtam, mint aki el is hiszi a dolgot, az ilyen szörnyeteg, aki szeretett királyukra támad, szikráját sem érdemli a könyörületnek. Bár az is igaz, hogy Tireta olyan alaposan lefoglalta XXX-nét

¹ A szemelvény forrása: *Élelem története*, V. kötet, 3. fejezet (Bouquins, 11/46–56. o.)

a kivégzés egész ideje alatt, hogy könnyen lehet, az asszony épp őmiatta maradt moccanatlanul a helyén, és nézett merően maga elé.

Mivel Tireta közvetlenül mögötte állt, szinte hozzá préselődve, felemelte XXX-né szoknyáját, hogy rá ne lépjen; nem volt ebben semmi kifogásolnivaló. Csakhogy, amiként lornyonnal láttam, a kelleténél jobban felgyűrte azt a szoknyát; mihelyt észrevettem a dolgot, feltettem magamban, csupa tapintat leszek, csak hogy XXX-né teljes biztonságban érezhesse magát, és hogy meg ne zavarjam valamivel barátom buzgólkodását, ezért félrehúzódva, valósággal elrejtőztem imádottam háta mögé, úgy-hogy nénikéje biztos lehetett benne, hogy nem látjuk, sem én, sem az unokahúga, hogy Tireta mit művel vele. Két teljes órán át hallottam az egymáshoz dörzsölődő ruhák neszeit, de annyira kedvemre való volt a dolog, hogy mindvégig kitartottam elhatározásom mellett. Ezenközben nem is annyira Tireta jó étvágyát csodáltam, mint inkább vakmerőségét, bár az is igaz, hogy tettem már én is, még hozzá nem is egyszer, ugyanilyen vitézségről tanúbizonyságot.

Amikor láttam, hogy XXX-né a művelet befejeztével felegyenesedik, én is előbújtam. A barátom szemlátomást derűs volt, friss és fesztelen, mintha mi sem történt volna. A hölgy viszont tűnődő és komorabb, mint szokott. Szó ami szó, kutyaszorítóba került, kénytelen volt jó képet vágni a dologhoz és némán tűrni, amit ez az otromba fráter művelt vele, csak hogy Lambertini csúfot ne űzzön belőle, és fel ne fedje unokahúga előtt mindazokat a rejtelmeket, amelyekről amannak még nem volt ildomos tudnia.

Hazavittem Lambertinit, és megkértem, hogy a barátom hadd maradjon még velem egy kicsit. Majd elvittem a Saint-André-des-Arts utcai házához XXX-nét, aki arra kért, hogy másnap menjek el hozzá, mert beszélni óhajt velem. Észrevettem, hogy a barátomtól el se búcsúzott. Tiretával Landelhez mentünk vacsorázni; ennek a Landelnek borkereskedése volt a Buci-palotában, de fejenként potom hat frankért, enni is lehetett nála, és nem is rosszul, akár húsos ételt, akár hústalant.

- Mit csináltál te XXX-né mögött?

- Csak nem azt akarod mondani, hogy láttál valamit?

- Látni nem láttam semmit, csak az előkészületeket, és sejtve, mit forgatsz a fedben, úgy helyezkedtem el, hogy M-re kisasszony és Lambertini észre ne vegyen

valamit. Nem nehéz elképzelni, hogy mi történt, és komolyan mondom, csodálom az étvágyadat; XXX-né viszont megorrolt rád.

- Csak úgy tett; mert ha nem élvezte a dolgot, tiltakozott volna, de ő meg se nyikkant, két hosszú órán át.

- Én is amondó vagyok, hogy élvezte; de büszkeségében nyilván azt gondolja, tiszteletlen voltál vele, és így is van! Hiszen látod, hogy haragszik rád, és hogy holnap beszélni akar velem.

- De hogy nem erről az enyelgésről, az biztos. Annyira nem bolond.

- Ugyan miért nem? Nem ismered te a szenteskedő nőket. Az ilyen szinte élvezi, hogy ha könnyeket ontva, meggyónhatja valakinek a bűneit, főleg a rútabbjá. Ki tudja, lehet, hogy XXX-né is ilyen élvezetre vágyik, és én nem fogom megtagadni tőle.

- Nem hiszem, hogy örömét lelné az ilyesmiben. Ha nem lett volna kedvére a dolog, akkorát rúghatott volna belém, hogy menten hanyatt esem. [...]

Másnap, dél felé gyalog mentem XXX-néhez; az unokahúga is ott volt nála. Negyed óra múlva XXX-né megkérte, hogy hagyjon magunkra bennünket, majd így szólt hozzám:

- Lehet, hogy meglepi majd, uram, amit hallani fog. Rendkívüli ügyben szeretnék Önhöz folyamodni, mégpedig minden habozás nélkül, mert az ügy elevenbe vág, és nem tűr halasztást. Az készített erre az elhatározásra, hogy beigazolódott, Ön csakugyan olyan ember, amilyennek első alkalommal láttam. Ön bölcs, tapintatos, talpig becsületes, jóra való férfi, és mélyen vallásos; márpedig ha most melléfogok, csak tetézem a bajt, mert minden eszközöm megvan rá, hogy megtoroljam a rajtam esett sértést; mivel azonban az illető jó barátja, Ön aligha örülne ennek.

- Csak nem Tiretára gondol?

- De bizony órá. Párját ritkító galádság, amit velem művelt.

- Nem hiszem, hogy ő képes ilyesmire. De hát miféle sértésről van szó, asszonyom? Bennem megbízhat.

- Azt én sohase fogom Önnek elmondani; de remélem, enélkül is kitalálja. Tegnap, ennek a pokolfajzat Damiens-nek a kivégzésén, két teljes órán át nem áttalott visszaélni azzal a helyzettel, hogy ott állt közvetlenül a hátam mögött.

- Ne is folytassa, asszonyom, érték mindent. Önnek igaza van; én is mélységesen elítélem Tiretát; amit csinált, az csakugyan álnokság; de azt is meg kell mondanom, hogy egyáltalán nem megy ritkaságszámba az ilyesmi; és azt hiszem, ez esetben mégiscsak enyhítő körülmény a szerelem, a kínálkozó alkalom, a kísértő sátán sűrű közelsége meg az ő bűnös fiatalága. Még mindent helyre lehet hozni, többféleképpen is, mégpedig a felek teljes egyetértésével. Tireta nőtlen, és jóra való nemesifjú, úgyhogy semmi akadály a házasságnak, vagy ha Önnek nem ez az elképzelése, más módon is vezekelhet: kifejezheti bűnbánatát és elnyerheti állhatatos barátsággal az Ön bocsánatát. Gondolja meg, asszonyom, utóvégre Tireta is csak férfi, férfi mivoltunk valamennyi esendőségével. És azt se feledje, hogy nyilván az Ön bájai is jócskán közrejátszhattak abban, hogy így elvesztette a fejét. Szerintem méltán tarthat igényt az Ön bocsánatára.

- Bocsássak meg neki? Igaz keresztényi lélekre vall, amit mond; de attól tartok, félreérti a helyzetet; Ön nem tudja, mi is történt valójában. Hogyan is tudhatná? Ilyenre álmában sem gondolna az ember!

XXX-nének néhány könnycsepp futott végig az arcán; egyre kínosabban éreztem magamat. Már nem tudtam mire gondolni. Csak nem lopta el a bugyellárisát az a nyavalyás? XXX-né felszárította könnyeit, majd így folytatta:

- Az a bűn, amelyre Ön gondol, még felérhető ésszel, és éppen ezért helyreüthető az illendőség szabályai szerint; de amit ez a dúvad művelt velem, az szörnyű gyalázat, arra jobb nem gondolni, mert megbolondul tőle az ember.

- Nagy Isten! Jól hallok? - végigfutott rajtam a hideg. - Jóságos ég! Csak nem...?

- De bizony. És elképzelni se lehet ennél rosszabbat. Látom, megdöbbsenti a dolog. Pedig így van. Bocsásson meg, kérem, hogy sírtam; a tehetetlen düh meg a szégyen fakasztotta a könnyeket.

- Meg az Ön jámborsága.

- Az is. Sőt, leginkább az. Nem említettem, mert nem tudtam, hogy Ön is ugyanígy szívén viseli ezt a dolgot.

- Amennyire csak tudom, Istennek hála.

- Hát hagyná, hogy pokolra jussak? Mert ezt nem hagyom megtorlatlanul.

- Asszonyom, az égre kérem, mondjon le erről a tervéről; nem, én nem leszek cinkosa, erre képtelen vagyok, vagy ha mindenáron kitart a bosszúja mellett, rám ne számíton, én tudni sem akarok róla. Azt is megígérem, hogy hallgatni fogok, mint a sír, pedig, mivel Tireta nálam lakik, figyelmeztetnem kéne a vendégszeretet törvénye szerint.

- Azt hittem, Lambertininél lakik.

- Tegnap elköltözött. Valóságos bűnbarlang az a ház. Nem múlik el nap botrány nélkül. De én kihoztam onnan.

- Csakugyan? Ez meglep és jó, hogy mondja. Én nem a halálát akarom; de beláthatja, hogy ezek után mégiscsak elégtétellel tartozik nekem.

- Készséggel belátom; csak azt nem tudom, miféle elégtétel lehet arányban ezzel a tiszteletlenséggel. Talán csak egy, de biztosíthatom, hogy azt meg fogja kapni.

- És mi volna az?

- Rajtaütök, nyakon csípem, idehozom, és kettesben hagyom magukat, kiszolgáltatva Tiretát az Ön jogos bosszújának; de csak azzal a feltétellel, hogyha – mégpedig Tireta tudta nélkül – ott lehetek a szomszédos szobában, utóvégre felelős vagyok az életéért.

- Beleegyezem, nincs akadálya. Itt ez a szoba, azt hiszem, megfelel, én majd a másikban fogadom Önöket; de erről neki nem szabad tudnia.

- Nem árulom el neki, hogy Önhöz jövünk, és azt sem, hogy tudok erről a szörnyűségről. Aztán valamilyen ürüggyel egyedül hagyom magukat.

- És mikor jönnének? Alig várom, hogy azt az otromba frátert megleckéztethessem. Reszketni fog, mint a nyárfalevél! El sem tudom képzelni, mit fog majd mentségül összezagyni.

Ezzel ott fogott ebédre; des Forges abbéval ültünk asztalhoz, aki egy órákor érkezett. Az abbé a híres auxerre-i püspöknek volt a tanítványa. Ebéd közben akkora hévvel beszéltem az isteni kegyelemről, annyiszor emlegettem Szent Ágostont, hogy az abbé és a ház túlbuzgó úrnője már-már azt hitte, lelkes janzenista vagyok, holott feltevésük szöges ellentéte volt a valóságnak. M-re kisasszony egyetlen pillantást sem vetett rám, én pedig – abban a hiszemben, hogy alapos oka lehet a tartózkodásra – egész idő alatt csak a többiekhez beszéltem, őhöz soha.

Ebéd után megígértem XXX-nénak, hogy már másnap kiszolgáltatom a bűnöst neki; a Comédie Française-ből kijövet majd errefelé vesszük utunkat, a sötétben úgyszem fogja a házat felismerni.

Tireta csak nevetett, amikor töviről hegyire elmondtam neki a történeteket, félkomolyan szemére lobbantva a szörnyűséget, amit egy ilyen minden szempontból tiszteletreméltó hölgygel művelt.

- Álomban sem gondoltam volna - válaszolta -, hogy bárkinél is panaszt emelhet emiatt.

- De azt, ugye, nem tagadod, hogy ezt a borzalmas dolgot csakugyan megcselkedted?

- Ha egyszer azt állítja, én nem fogom meghazudtolni, de nem mernék rá megesküdni, hogy csakugyan úgy volt. Talán abban a helyzetben nem is volt más megoldás. De ne félj, valahogy majd csak lecsillapítom a hölgyet, és igyekezni fogok, hogy ne kelljen sokáig várakoznod.

- Igyekezni? Még mit nem! Épp ellenkezőleg, azt kívánja mindkettőnk érdeke, hogy, amennyire csak lehet, húzd el a dolgot; rám pedig ne legyen gondod, nem fogok unatkozni. Neked nem szabad tudnod, hogy én is a házban vagyok; és ha mégis végzel egy óra alatt, hivass kocsit, és tűnj el. Mindig várakozik egy-kettő az utcában. Gondolhatod, hogy XXX-nében van annyi illendőség, hogy tűzről is gondoskodjék, meg arról, hogy legyen társaságom. Tudod, hogy előkelő származású, gazdag és mélyen vallásos. Igyekezz hát megnyerni barátságát, és lehetőleg ne hátulról, hanem *faciem ad faciem*,² ahogyan a porosz király mondta. Lehet, hogy jó fogást csinálsz vele. És ha megkérdezi, mi okból költöztél el Lambertinitől, a világért se mondd meg, hogy miért. Tapintatosságoddal biztosan megnyered a tetszését. Csak azon igyekezz, hogy levezekeld förtelmes bűnödöt.

- És miért ne mondhatnám meg az igazat? Hogy azt se tudtam, hol vagyok.

- Nem is rossz mentség, és főleg őszinte.

A színház után elküldtem a kocsimat, és elvittem a bűnöst a tisztos korú hölgyhöz, aki udvariasan fogadott bennünket, majd megjegyezte, hogy ő ugyan so-

² Szemtől szemben (hibás latinsággal), Casanova lapszéli jegyzete: „D'Alembert-nek volt hozzá mersze, hogy ki is javítsa. Ami azt illeti, én is kijavítottam volna. Minek akar egy király latinul beszélni, ha nem tanulta soha ezt a nyelvet?”

hasem vacsorázik, de ha jöttünkről értesítettük volna, bizonyára kerít valami harapnivalót. Elmondtam neki az összes friss pletykát, amit a színházban hallottam, majd annak örvéen, hogy egy külföldi urat kell sürgősen felkeresnem az Hôtél d'Espagneban, elnézésüket kérve magukra hagytam őket.

- Ha negyed órán belül nem vagyok itt - mondtam Tíretának -, akkor ne is várj. Kocsit mindig találsz az utcában. Holnap találkozunk.

De nem mentem le a lépcsőn, hanem a folyosóról beosontam a szomszédos szobába. Öt percet sem kellett vámom, és nyílt az ajtó, M-re kisasszony lépett be, kezében gyertyatartóval; látomra elmosolyodott, és azt mondta, olyan érzése van, mintha álmodnék.

- A nénikém meghagyta, hogy ne hagyjam Önt egyedül, és hogy szóljak a szobalánynak, csak akkor jöjjön fel, ha csöngetünk. És azt is meghagyta, hogy ne hangoskodjunk, mert *Dirr-durrnak*, akit egyedül hagyott velem, nem szabad tudnia az Ön ittlétéről. De megtudhatnám, mi is ez a furcsa história? Bevallom, megöl a kíváncsiság.

- Mindent a maga idejében, angyalom. Fázom.

- Azt is a lelkemre kötötte a nénikém, hogy jól rakjam meg a tüzet. Hirtelen bőkezű lett. Nézze, mennyi gyertya.

Odaültünk a lobogó tűz elé, és részletesen elmeséltem az egész kalandot; ő figyelmesen hallgatott, csak azt nem értette, mi volt tulajdonképpen az a bűn, amit Tíreta elkövetett. Készségesen megadtam a szükséges felvilágosítást, a lehető legegyszerűbben fogalmazva, sőt meg is mutattam a dolgot, ő csak nevetett, és fülig pirult. Azt is elmondtam neki, hogy sikerült úgy elrendeznem a bűnös vezeklésének módját, hogy ez alatt az idő alatt mindvégig kettesben lehessünk, és már csókolgattam is bűbajos arcocskáját; a csóközönt, mivel a nagyobb bizalmaskodástól egyelőre tartózkodtam, vonzalmam kétségbevonhatatlan bizonyítékának tekintette.

- Akárhogyan is - mondta -, két dolgot nem értek. Az első, hogy miképpen követhette el *Dirr-durr* szörnyű tettét a nénikémmel, ugyanis az ilyesmit csak akkor tudom elképzelni, ha a támadó nem ütközik ellenállásba; de ahol ellenállásba ütközik, ott bizony tehetetlenségre van kárhozthatva; amiből arra következtek, hogy mi-

vel a bűncselekményt mégiscsak elkövette, az én jó néném aligha mutathatott ellenállást.

- Persze, utóvégre arrébb is állhatott volna.

- De ha úgy marad is, úgy vélem, azt is megtehetette volna, hogy a bűnös elől eltorlaszolja a bejáratot.

- Látja, angyalom, ebben téved. Az igazi férfinak, ha valahol megvetheti a lábát, a sorompó nem akadály. Különbén is, kötve hiszem, hogy a kedves néni esetében az a bizonyos bejárat ugyanolyan volna, mint a kisasszonyé.

- Márpedig én szembeszállnék ezer Tiretával is. De van még valami, amit nem értek: hogy volt képes a nénikém elmesélni Önnek ezt a borzalmat, hiszen, ha csak egy kis sütnivalója van, tudhatta volna, hogy Ön ki fogja nevetni, ahogyan én is ki-nevettem. És miféle elégtételt remélhet egy esztelen dúvadtól, aki talán már el is felejtette ezt a históriát? Lefogadom, hogy a barátja mindig ezt csinálja, valahányszor örült pillanatában egy szoknya mögé sodorja a véletlen.

- Önnek teljesen igaza van, Tireta maga is bevallotta, hogy bejutni minden nehézség nélkül bejutott, csak éppen nem tudta, hova.

- Fura egy szerzet a barátja.

- Ami azt a bizonyos elégtételt illeti, amit a kedves néni az alkalomtól remél, és amit - ki tudja? - lehet, hogy már meg is kapott, annak miféleségéről nem esett szó közöttünk; de, ha nem tévedek, a néni nyilván azt várja, hogy Tireta annak rendje-módja szerint szerelmet valljon neki, és hogy azzal vezekeljen merő tudatlanságból elkövetett bűnéért, hogy lerója előtte legmélyebb hódolatát, úgy töltve vele az éjszakát, mintha ma reggel kötöttek volna házasságot.

- Ettől válna ez az egész história csak igazán nevetségessé! Nem, én ezt nem tudom elhinni. Túlságosan el van telve a nénikém a maga szépséges lelkével; és különben is, hogyan játszhatná el az a fiatalember a szerelmes férfi szenvedélyes szerepét, ha ott látja maga előtt a nénikém ábrázatát? Mert a Grève téren, tudjuk, nem láthatta. Látott-e már valaha is ön ilyen visszataszító arcot? A bőre vörhenyes, a szeme csipás, odvasak a fogai, miazmás a lehelete. Valóságos madárijesztő.

- Ugyan, kis szívem, csekélység, főleg egy ilyen huszonöt esztendő, mindig tette kész fiatalembernek. A magamfajta azonban csak az olyan bájak hozhatják

lázba, mint amilyen az Öné, ezért várom annyira türelmetlenül, hogy annak rendje-módja szerint végre birtokukba jussak.

- Biztosíthatom, hogy gyöngéd asszonya leszek, és hogy úgy őröm a szívét, amíg csak élek, hogy soha senki el nem tudja ragadni tőlem.

Minthogy egy óra is eltelt már, és még mindig tartott a nénivel folyó diskur-zus, láttam, hogy a dolog komolyra fordult.

- Harapjunk valamit - indítványoztam.

- Csak kenyér, sonka meg sajt van kéznél és bor, a néni kedvence.

- Hozza gyorsan, mert kopog a szemem az éhségtől.

M-re kisasszony két terítéket tett egy kis asztalra, és már hozta is az ennivalót.

A sajt rokfort volt, a sonka isteni. Farkasétvággyal láttunk hozzá. Tíz ember-nek is sok lett volna, de mivel más nem volt, egykettőre felfaltuk az egészet, és két üveg bort ittunk hozzá. M-re kisasszony elbűvölő volt, ragyogott a szeme a boldog-ságtól. Ezzel a szerény vacsorával is eltelt egy óra.

- Nem is kíváncsi rá - kérdeztem -, hogy mi a csudát csinálhat *Dirr-durr* a né-nivel? Már két és fél órája, hogy együtt vannak.

- Lehet, hogy játszanak; várjon, van egy kis lyuk a falon. Csak a két gyertyát látom, csonkig égve.

- Nem megmondtam? Adjon egy takarót, elalszom én a kanapén; jobb, ha maga is lefekszik. Menjünk, mutassa meg, hogy hol az ágya.

Azzal M-re kisasszony bevezetett a hálószobájába, a kis helyiségben csak egy takaros megvetett ágy volt, egy imazsámoly meg egy nagy feszület. Megkérdeztem, nem szűk-e neki az ágy, azt mondta, nem, sőt, meg is mutatta, milyen kényel-mesen elfér benne. Imádnivaló kis feleség lenne belőle - gondoltam.

- Könyörgök, maradjon veszteg, engedje kigombolni a ruháját, alig várom, hogy elboríthassam csókjaimmal rejtett bájait.

- Kedves barátom, nincs erőm védekezni, pedig tudom, hogy vágya teljesül-tével szerelmének is vége szakad majd.

De mivel ruháját kigombolva is csak a fele tárulkozott fel mindannak, amit látni szerettem volna, újabb támadásba lendültem. Végül ott feküdt előttem teljes szépségében, megadóan tűrve, hogy elhalmozzam csókjaimmal, és mivel ő is ugyan-

úgy égett a vágytól, ölelésre tárta karját, megesketve, hogy nem fogom megfosztani legnagyobb kincsétől. Mit meg nem ígér az ember hasonló pillanatokban! De vajon akad-e asszony, aki számon is kéri kedvesétől ezt az ígéretet, amikor a szerelmi láz végül felülkerekedik a józan észen? Miután egy egész órát töltöttünk édes enyelgéssel, amely még inkább felszította benne a vágyat, amelyről addig fogalma sem volt, nem is titkoltam, mennyire csalódott vagyok, amiért úgy kell elválnunk, hogy nem mutathattam be hódolatomat a bájainak, holott azok méltán megérdemelték volna. Nagyot sóhajtott.

Már arra gondoltam, hogy átmegegyek aludni a kanapéra, csak takarót kértem, mert időközben kialudt a tűz, és fázni kezdtem. Ahogyan ott feküdtem mellette, ígéretemtől tétlenségre kárhoztatva, igencsak vigyáznom kellett, hogy el ne nyomjon az álom. Azt mondta, maradjak csak az ágyban, ő majd meggyújt még egy rőzseköteget. Nem is kapott magára semmit, csak odaszaladt a kandallóhoz, és már égett is a tűz. De talán mégsem olyan nagy lánggal, mint amit énbennem gyújtottak meg a kandalló előtt guggoltában élettől duzzadó idomai. Gyorsan odaszaladtam hozzá, azzal a szándékkal, hogy inkább szószegő leszek, hisz úgysem lesz ereje ellenállni. Azt mondtam, hevesen magamhoz ölelve, hogy végem van, ha nem szán meg, és továbbra is megtagadja tőlem a boldogságot.

- Nem bánom, adjuk át magunkat a boldogságnak - mondta -, afelől azonban biztosíthatom, hogy a szájalomnak szikrája sincs bennem.

Lefeküdtünk a kanapéra, és csak pirkadatkor váltunk el egymástól. M-re kisasszony akkor bezárkózott a szobájába, és én is elaludtam.

Már dél felé járt az idő, amikor valaki felrázott; kinyitottam a szemem: XXX-né volt, mélyen kivágott pongyolában.

-Jó reggelt, asszonyom! Hát a barátom?

- Mostantól az enyém is. Minden meg van bocsátva. Kézzelfogható bizonyítékát adta annak, hogy csak tévedésről volt szó. De már hazament. Remélem, nem árulja el neki, hogy itt töltötte az éjszakát, ezzel csak az unokahúgomat hozná hírbe. Egész életemre lekötölezett. Szükségem van a megértésére, de legfőképpen a tapintatára.

- Számíthat rám, asszonyom, nekem csak az a fontos, hogy megbocsátott neki.

- Hogy is ne bocsátottam volna meg, hiszen rendkívüli az a fiatalember. Ha tudná, hogy szeret! Egészen meg vagyok hatva. Egy évre ideveszem magunkhoz, meglesz a kosztja, kvártély. Még ma elutazunk La Villette-be, ahol takaros kis házam van. Azért határoztam így, hogy már a kezdet kezdetén elejét vegyem a pletykálkodásnak. La Villette-ben Önt is várja majd egy szoba, valahányszor arra támad kedve, hogy körünkben költse el vacsoráját. Kényelmes ágy is van benne. Csak attól félek, hogy hamar elunja majd magát, mert az unokahúgom nem valami vidám teremtés.

- A kis unokahúgára nem lehet panasz, ízletes vacsorával kedveskedett, és szóval tartott hajnali háromig.

- Különös. Tudtommal nem volt semmi idehaza.

- Azért csak került valami az asztalra. Mindent jó étvággal megettünk, aztán a kisasszony a szobájába ment lefeküdni, én meg itt aludtam.

- Igazán nem gondoltam volna, hogy ennek a lánynak ennyi esze van. Jöjjön, menjünk be hozzá. Nini, hát nem bezárkózott? Nyisd már ki, nem hallod? Miért zárkóztál be, te ostoba? Casanova úr finom úriember!

M-re kisasszony végre kinyitotta az ajtót, bocsánatot kért, amiért lenge öltözékben kell mutatkoznia; elragadó volt.

- Ugye, milyen búbajos teremtés? - kérdezte a néni. - Kár, hogy olyan ostoba. Jól tetted, hogy kerítettél valami harapnivalót Casanova úrnak. Egész éjszaka kártyáztam. És amikor nagyban folyik a játék, könnyen belefeledkezik az ember. Teljesen kiment a fejemből, hogy Önök is itt vannak, és abban a hiszemben, hogy Tireta úr már vacsorázott, nem hozattam semmit. Sebaj, lesz még elég alkalom együtt vacsorázni. Idevettem ezt a fiatalembert kosztra-kvártélyra. Jó modorú fiú, és szellemes is. Majd meglátja, milyen hamar megtanul franciául. Te meg öltözz, lányom, egy-kettő, még össze kell csomagolni. Ebéd után indulunk La Villette-be, nyárig haza se jövünk. Hallgass ide, lányom. A nővéremnek egy szót se erről a kalandról!

- Megbízhat bennem, kedves néni. Szóltam én egy szót is a *többi alkalommal*?

- Látja, milyen ostoba? Azt mondja, a *többi alkalommal*. Mintha bizony nem ez volna az első alkalom, hogy előfordul velem ilyesmi.

- Csak annyit akartam mondani, hogy tőlem nem tud meg soha semmit.

- Két órakor ebédelünk, remélem, velünk tart, ebéd után pedig azonnal indulunk. Tireta megígérte, hogy addigra itt lesz a holmijával. Egy fiáker elég is lesz.

Megígértem, hogy pontosan ott leszek. Gyorsan hazasiettem, annyira furdalt a kíváncsiság, hogy Tireta szájából is halljam ugyanezt a történetet. Éppen ébredezett. Elmesélte, hogy havi huszonöt aranyért és teljes ellátásért beszegődött XXX-néhez egy évre.

- Gratulálok. Azt mondta, egészen rendkívüli fiatalember vagy.

- Keservesen megdolgoztam ezért az éjszaka; de biztos vagyok benne, hogy te se vesztegetted hiába az időt.

- Gyerünk, öltözz fel, én is hivatalos vagyok ebédre, meg ott akarok lenni, amikor elindultok La Villette-be, ahová én is ki-kiruccanok majd, ugyanis a pártfogód nekem is ígért egy szobát.

Két órára ott voltunk. Kis híján elneveltük magunkat XXX-né láttán, aki úgy kicsinosította magát, mint egy fiatal lány. M-re kisasszony viszont ragyogó volt, mint mindig. Négykor el is indultak La Villette-be, én pedig úgy döntöttem, aznap az Olasz Színházban töltöm az estét.

Párizsi kalandjai után nagy utazásokat tesz Casanova, de európai és oroszországi útjai után megint Itáliába vágynak, és Rómában megismerkedik egy igen szegény, de gyönyörű lánnyal.